

Kovács Péter Zoltán

BRÂNCUȘI PEPITÁBAN – KÉT, EGYMÁSNAK ELLENTMONDÓ KONCEPCIÓRÓL

Eddig két alkalommal volt lehetőségem Constantin Brâncuși műveit élőben megtekinteni. Először 2019-ben, a New York-i Guggenheimban, utóbb pedig januárban, a Temesvári Nemzeti Szépművészeti Múzeumban. Ami a leginkább megmozgatott, az a két időszak tárlat különbözősége volt.¹ Három tekintetben fedeztem fel eltéréseket a két kiállítás között, az objektívtól a szubjektív felé haladva: a koncepció, a minőség és a közönség szerint.

A koncepció Kim Attila, a kiállítás építész és Doina Lemny kurátor munkatársa szerint Brâncuși fényképezési módszereivel volt összhangban, sőt, egyedülállónak nevezte a kiállítást abban a tekintetben, hogy – szemben bármely más eddigi Brâncuși-kiállítással – itt párhuzamba voltak állítva a művész fényképei a szobraival. „A művész fényképész-tevékenységét nagyon kevesen ismerik. Ő azért tanult meg fényképezni, hogy a saját munkáit még a műteremben tudja dokumentálni. A műtermének az egyik kis helyiségében stúdiót is berendezett, és mikor kérdezték arról, hogy mit szeretne egy-egy munkájáról mondani, a válasz többször is az volt, hogy »nézzétek meg a fényképet, amit róla készítettem, mert a fénykép elmond mindent«” – jegyezte meg Kim egy, a Maszolnak adott interjújában.² Valóban, a művek oly módon vannak kiállítva, mintha a róluk készült fényképeket imitálnák, emiatt kissé *mise en abyme* jelleget ölt a kiállítás. Ez viszont, azt hiszem, nem tesz jót neki. Az említett tükröztetés abban nyilvánul ugyanis meg, hogy a kiállított tárgyak kivétel nélkül kemény (azaz pontszerű fényforrásból érkező, tompítatlan) fényben jelennek meg, mely markáns kontrasztokat teremt (magát a textúrát is elfedve, kivéve a valóban erősen texturált szobrok esetében).³ Ha figyelembe vesszük, hogy a szobrok jelentős része fényes anyagból (például polírozott fémből, ónixból) készült, az eredmény: vakító felületek a fényforrás felőli oldalon és a láthatatlanságig sötét részletek a másikon – tényleg a láthatatlanságig, ugyanis ha a „hátát” szemlélnénk a

szobornak, a szemünkbe tűz a plafon led-reflektora. Az antropomorf szobrok főként Rembrandt- vagy háromszögvilágítást kapnak, ami a legelterjedtebb portrévilágításnak számít. Többnyire derítő- vagy szórt (lág) fényvel együtt szokták alkalmazni, amire itt esély sem mutatkozik a fekete-sötét-szürke padló, falak, plafon és drapériák miatt. Minden fekete. A tér szűk. A fények erőteljesek, invazívak. A kiállítás bejáratkor émelygés fogott el, s utólag próbáltam megfejtetni ennek okát.

Ekkor jutott eszembe a Guggenheim-beli Brâncuși. A temesvárinak pont az ellentéte: nagy terek, fehér padló-plafon-falak, sok és sokféle fény: természetes fény tetőablakokon keresztül, több eltérő lámpatest, melyek főképp szórt, hideg fényt sugároznak, melyekhez odatársul a külön művészi értékű épület megannyi kiszögellése, terme, galériája, oszlopa. Kicsit mennyszerű (bár nem zavaróan steril) lesz ettől a tér: minden látható, csak az egymást átfedő halvány árnyékok vibrálnak.⁴ Számomra felemelő érzés volt, ahogyan körbe lehetett járni a szobrokat. Közeledni hozzájuk és távolodni tőlük minden irányban. Látni a részleteiket és az összétomeget is egyben, anélkül, hogy hunyorogni kellene.

A temesvári kiállítás éppen ettől fosztott meg, mivel egy kétdimenziós koncepciót (fénykép, Rembrandt-világítás) másolt rá valami térbelire. Előre értelmezte a műveket, egy bizonyos szögből. De hát, mondhatnánk, ez magának az alkotónak ez értelmezése! Azt hiszem, ezzel két komoly, elméleti és gyakorlati probléma is felmerül: az alkotó olvasata is csak egy a lehetséges olvasatok közül. Valamint: abszurd lenne azt gondolnunk, hogy az alkotó úgy hozta létre szobrait, hogy azoknak egyetlen, általa egy fényképben kijelölt értelme legyen. A kiállított fényképek önmagukban nagyszerűek, ekphrasziszként egy-egy mű értelmező transzformáció, s egyben 3D-2D kísérletek is. Kiállítás-koncepcióvá emelésük azonban leszűkítő és önkényes.

Ez a leszűkítés, fukarság kapcsolódik a kiállítás minőségéhez is. Egyrészt sok helyen nem kap a néző megfelelő mennyiségű információt a látottakról: gépelt és kézzel írt levelek, képeslapok átírat nélkül, a kiállított tárgyak kontextualizálásának hiánya akkor is elszomorító, ha amúgy lehetőség van audioguide-ot igényelni. A rövid magyarázó szövegek főként az életrajzot és a pálya alakulását tárgyalják, románul és angolul. Kivételt egyetlen elem képez: négy, comatexre nyomtatott korabeli újságcikknagyítás, melyek csak eredetiben, angolul olvashatók. Ottlétünk alatt néhány középkorú román látogató próbálta éppen megfejtetni őket, ugyanis bevallottan nem értettek a szükséges szinten angolul. Úgy gondolom, ezzel sikerült nemcsak a ki-

sebbségi, de még a román többségi látogatótól is megvonni valamennyire az otthonosságérzetet.

Másrészt az alkalmazott minimalizmus kiemeli azokat a gyakorlati hibákat, amelyeknek eleve nem lenne szabad megjelenniük egy ilyen presztízsű, ennyiféle nemzetközi, a partnerintézmények és kölcsönző múzeumok által támasztott biztonsági és technikai elvárásnak és előírásnak eleget tenni kívánó tárlatban: gondolok itt a *Múzsza* homlokán éktelenkedő jókora ujjlenyomatra (tisztá és pontos, egy helyszínelő könnyedén megállapíthatná, kié), valamint a *Madár a térben* négy teljes tenyérnyomatára, amelyek kontrasztosságát a rájuk szállt por emeli ki. A megvilágítás csak kihangsúlyozza, hogy valakinek elkerülte a figyelmét a tárgyak megnyitó előtti (majd rendszeres) áttörése.

Természetesen a fentiek kisebb súllyal esnek a latba, mint a koncepció, bár emiatt sem biztos, hogy érdemes pálcát törni a kiállítás felett. Én magam két művészettörténész muzeológus társaságában szemléltem meg a kiállítást, akik ugyan egyetértettek velem a fentiekben, de szerintük emiatt nem lett élvezhetetlen a kiállítás. És valóban, a művek maguk sokszorosán kárpótolnak mindenért, elismerés ezért a múzeum dolgozóinak. Kritikám alapját elsősorban a Guggenheim-párhuzam tanulságai és még egy – igen szubjektív – elem képezte: a látogatók.

Őket a végére hagytam. Mindenképpen meg kell említeni, hogy tömegek kívánták megtekinteni a kiállítást: január 24-én, szabadnap lévén, 50 méteres sor várakozott a múzeum előtt; előfordult, hogy meghosszabbított programmal igazodtak a vendégek számához. A múzeum több mint 130 000 látogatóról adott hírt záráskor.⁵ De hogy a kiállítás megszervezése káoszt okozott, erről többen is beszámoltak. Valószínűleg közrejátszott ebben a gyors ütemű tárlatvezetés és/vagy az, hogy egy-egy látogatócsoportnak szorosra szabott ideje volt megtekinteni a műveket, ahogyan az is, hogy a tér kialakítása is szűkösre sikeredett. Viszont erre rátett egy lapáttal az emberek viselkedése: szinte kivétel nélkül mindenki a telefonjával a kezében dodzsemezett, fényképezve-videózva a tárgyakat. Nézelődni elég kevesen nézelődtek. Ilyennel a Guggenheimban nem találkoztam. Ez azonban csak az én személyes élményem szempontjából, esetleg antropológiailag releváns, a kiállításához magához elég kevés köze van. Hacsak meg nem fordítjuk a „kamerát”: a múzsák, a madarak, a hal, a csókolózó emberpár, a végtelen oszlopa és Pogány kisasszony nézi a körülöttük hömpölygő, képernyőre tapadt tömeget.

JEGYZETEK

¹ Fontos megjegyezni, hogy a két kiállítás anyaga nem fedi egymást. A temesvári anyag a Tate-ból, a Pompidou Központból, a Guggenheim Alapítvány anyagából, a Román Nemzeti Szépművészeti Múzeumból, a Craiovai Szépművészeti Múzeumból, illetve magángyűjteményekből kölcsönzött művekkel egészült ki. Többek között emiatt sem beszélek magukról a kiállított művekről.

² Forró-Erős Dóra: *Az elmúlt évtizedek leglátogatottabb tárlata lett a temesvári Brâncuși-kiállítás*, Maszol, 2024. jan. 26. <https://maszol.ro/kultura/Az-elmult-evtizedek-leglatogatottabb-tarlata-lett-a-temesvari-Brancusi-kiallitas>

³ Kim Attila így magyarázza az általam vitatott koncepciót: „Ő [t. i. Brâncuși] a fényképészethez mint a munkának kiegészítő médiumához viszonyult, és a temesvári kiállításon pedig – Romániában először – ezek az eredeti fényképek kerültek bemutatásra. Brâncuși szobrai általában egy nagyon letisztult, minimalista fehér szobában, generált fényben bemutatott munkásságként ismerjük, viszont ha megnézzük a fényképeket, akkor rádöbbenünk, hogy mennyire fontos volt számára a fény-árnyék drámai jellege, jelenléte a szobrokon. Sokat dolgozott azon, hogy a szobrainak mind a textúrája, mind a kompozíciója ezekben a nagyon pontosan kitanulmányozott fény-árnyék viszonyokban érvényesüljön. A kiállításon ezt próbáltuk még inkább kihangsúlyozni.”

⁴ Néhány fénykép a már lezárult kiállításról: <https://www.guggenheim.org/exhibition/guggenheim-collection-brancusi>

⁵ N. n.: *Bezárult a temesvári Brâncuși-kiállítás – 130 000 látogató és 900 000 euró értékben eladott jegy tanúskodik a sikeréről*, Maszol, 2024. jan. 29. <https://maszol.ro/kultura/Bezaruult-a-temesvari-Brancusi-kiallitas-130-000-latogato-es-900-000-euro-ertekben-eladott-jegy-tanuskodik-a-sikererol>